

עליונים ותחתונים — אם לא בסוד מעשה מרכבה הלוהט של סיני, הרי לפחות בסוד מעשה בראשית, והראה כי אכן אפשר לעמוד שם באיזון הזה, אלא שברגע כמימרא הוא 'בורח' ויש לחכות למחר, וכענין שצריכים הדיינים להלין את הדין לפני שחוכין אותו, כדי לבדוק אם אמנם נשאר האיזון וההכרעה של אתמול על מכונם, בגלגל העולם החזור. וק"ל.

(גם רומז שזו מדת ומטרת כל אדם, לחבר בתוכו שמים וארץ, מוח ולב, ולהתקדם בדבר מיום ליום, תמידין כסדרן, ויהי ערב ויהי בוקר, ורק כך יוכל להגיע גם למרכבה-דסיני, שזו אכן תכליתם ומטרתם הסופית של מעשה בראשית כדרז"ל בפסוק 'יום הששי', אם מקבלים התורה (שבת שבו ניתנה תורה) מוטב וכו').

'שקלתא לסילתאי' — 'סל לחם' (רשב"ם), היינו תורת, ע"ש 'לכו לחמו בלחמי' ויש לפרש גם לשון סולת מנופה, מיטב הכרעותי, אך 'אדמצלינא' — הרגשתי בעצמי שא"א להגיע לשלימות וצריך אני לתפילה מתוך הרגשת החסרון, ותוך כדי כך ומתוך כך 'ברחה' לה השלימות השכלית התורתית. ובאמת רשב"י וחבורתו שהם בדרגת סיני, אינם מפסיקים לתפילה, שאין בתורתם דופי וחסרון. אולם שאר כל אדם מפסיק לתפילה, ואל לו לחשוש שירד מגובה המוחין שלו עי"כ, אלא לצפות שיחזור אליו למחר ביתר בהירות. וק"ל.

(והנה כאן ו' מאמרים בחכמת התורה הנגלית, בחוץ, במדבר שכל הרוצה ליטול יבוא ויטול, והם כנגד ו' קצוות. והנגלות; שומן האווז ומתן השכר — כנגד החסד, 'בחינת הטייעא' כנגד הגבורה, השכלת והשגת דור המדבר — תפארת תורה (וכענין חלום יעקב). טורא דסיני הוא נצח דמשה, בלועי קרח (שבפשוטו חלקו על כהונת אהרן) כנגד ההוד (ולבסוף הודו כי משה אמת). ויסוד צדיק אחיד בשמיא ובארעא.

ולפי"ז ד' מאמרי הספינה הם כנגד הנסתרות כ'תר ח'כמה בי'נה ד'עת. וג' מאמרי 'לדידי חזי לי' הם ג' רישין שבבבא (שהם אמונה, תענוג, רצון. הורמין — ע"ז, היפך האמונה כמשכ"ל; אורזילא — תענוג (שע"ז רומז 'כופיתא' היינו תוצאות אכילתו; וכח העץ — היינו תוקף הרצון). והיינו כנראה חזי לי בחלמא למעלה מן הדעת, וטרם ש'ירד בספינה' היינו נכנס לתודעת החכמה, אלא שמוזה החלום קבל את הגירוי לצאת למסעות הגשמיים ו/או הרוחניים). ואין אדם רואה אלא ממה שהרהר ביום, והיינו ממה ש'ספרו לו נחותי ימא'. כל סיפור מעשה הוא במלכות, והיינו שיירי חכמי הדור הקודם נעשים מקור וראשית לכתר של הדור הבא. וכל הענין מסתיים בארבעה מאמרי 'משתעי' שהם במלכות (שהיא בעולם העשייה שבו ד' רוחות, וכנגדם ד' מלכויות. וק"ל). והוא כמו 'סיפורי מעשיות' (של ר"ג מברסלב למשל) לגרות דמיונם של צעירי הדור הבא לצאת גם המה למסעותיהם. ובוזה נסגר המעגל).

דף עד

ציונים והערות

על הטלת ציצית לבגד המת — עתוס' כאן ובכמה מקומות; מחזור ויטרי רעה; 'תורת האדם' לרמב"ן — שער ההודאה; קה"י ח"ה ה; פירוש 'ארגמן' (לגרח"ק שליט"א) למסכת ציצית, עמ' כב; מנהגי ישראל ח"ב עמ' לט. וע"ע דברים ע"ד הסוד ב'ליקוטי מאמרים' לר"צ הכהן זצ"ל, עמ' 154.

'תא ואחוי לך הר סיני...' — ע' בספר 'נצח ישראל' למהר"ל זיע"א — פרק לא.

'מי מפר לי... היה לך לומר מופר לך' — ע"ע: משנה למלך — נדרים ז, ט; קהלות יעקב נדרים יג — על התרת נדר ע"י חכם שהוא המודר; התרה ע"י נוגע; כתר שם טוב ח"ב די"ב ע"ד.

'ושמעית דהו אמרין: משה ותורתו אמת והן בדאין' — 'לפתח חטאת רובין' — לא ניתן זמן לאדם לשוב להשי"ת רק בעודנו בחיים, ואז אין החטא נקבע, ויוכל לשוב ממנו, אבל 'לפתח' — כשאפס כח חיות האדם, אז החטא 'רובין' ולא יוכל לקום, וכמו שמצינו בעדת קרח, שאומרים תמיד 'משה ותורתו אמת' ואינם ניצולין מגיהנם, כי אמירתם אינו מעומק לבם, כי באותה דעה שהאדם הולך מהעולם הזה, בזאת הדעה נשאר לעולם. ואולם אם היו אומרים בחייהם משה אמת ותורתו אמת — היו ניצולים. (מי השילוח — בראשית, ד"ה ואם. והרחיב את הדברים ב'מכתב מאלהו' ח"א עמ' 299).

'תא אחוי לך היכא דנשקי ארעא ורקיעא אהדי' — בתשובות הגאונים (קכח) פורש, כי מלך אלכסנדריא בנה מקום במדבר ועשה בו דמות רקיע וגלגל חוזר, להראות בו חכמתו. וראה אותו רבה בר בר חנא. (וכ"ה בשו"ת הרי"ף — שיד. וכעין זה הביא הריטב"א, בשם הר"מ באגרתו).

וחזינן ההוא כוורא דאפקיה לרישיה מימא... — קרוב הוא לפשוטו מאד. וגם רמז הוא להם שראה איזו מלכות שהיא עתידה לעמוד, וסופה נופלת בידי אדום. כי 'לוי' הנוכח כאן רמז הוא להם, מפני שהיא מקובצת ממלכויות, ונלוו לאמונתם רוב האומות. (ריטב"א. ענין הלוי והבהמות — ע' באריכות ב'פירושי ההגדות' להרשב"א ז"ל).

'וחזינן ההיא קרטליתא... — משל לחכמה, ושאינה מושגת אלא לאחר פרישות גדולה, ושכרה לעולם הבא. וכיוצא בו עובדא דרב יהודה הינדואה. (ריטב"א)

(ע"ב) על לוי' ושוור הבר וכל הענין — ע' ב'לקוטי מאמרים' לר"צ הכהן, עמ' 154-157; 'מחשבות חרוץ' יג. (מאמר 'קדושת השבת' — סוף מאמר ו).

ועל 'סירס הזכר' — ע' בשאלת יעב"ץ ח"א קיא; מנחת חינוך רצא, א.

'אלו שבעה ימים וארבעה נהרות שמקיפין את ארץ ישראל...' — ב'עיון יעקב' רמז בזה על מעלת ארץ ישראל שאינה מושגת אלא במעלות החכמה והטהרה.

חידושי פרד"ס (מהרע"כ)

(ע"ב) 'מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע שהיו באין בספינה והיה ר"א ישן ור' יהושע נעור...' — כי ר' אליעזר מחלציו של משה (במדבר-רבה ר"פ חוקת), שהסתיר פניו שלא להביט, ואף שגם לו יד בנסתרות כידוע מפרקי דר"א ועוד, מ"מ עיקר ענינו להסתיר ולעצום עיניו (ובכלל הוא עוצם עיניו מראות ברע (ים-תאוה כדלקמן) שע"כ הוא יפה תואר ביותר (עיין פ"ב דנדרים) ור' יהושע הפכו, מכוער ביותר (פ' הרואה) שהוא גם בנטיית הנפש מצ"ע. אלא דאשרי יולדתו — ע' 'מי השילוח' וילך; 'צדקת הצדיק' צו, קמו), ושלא לחדש חידושים שלא נשמעו מפי רבותינו בפירוש (וגם כשהוא דורש, היינו במעמד רבו

וברשותו) וכל מה שהשיג הוא דוקא מתוך עצימת עינים, כמשה שזכה לגילוי פנים בשכר 'ויסתר פניו' כמ"ש בברכות. וכל זה הוא עדיין בגדר 'מעשה בראשית' ושער המ"ט המושג למשה (ר"ה כא) מכח דורות הראשונים כי התורה משמים היא. בשמי קדם, (וכן משה קרוב לשמים ואומר האזינו השמים, וכל הקרוב קרוב למקור הוא העיקר), ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים (וישן הוא גם לשון ישן, היינו כמו לשמור על היין הישן ולהמנע מגילוייו שאו ריחו נודף, ומתנדף), ואכן בדרגת ראייה גמורה של נבואה א"א ואסור להסתכל יותר, כי לא יראני האדם וחי.

אמנם ר' יהושע החכם לא רק בחכמה טבעית (כידוע בברכות ובסו"פ הרואה) אלא גם במרכבה, כמ"ש בחגיגה (יד) שהיה דורש בפנ"ע לשמחת לב רבו רבן יוחנן בן זכאי, והוא עיקר המקבל מריב"ז, (ור' אליעזר לא חשיב, עיי"ש), כי בחכמה אפשר להשיג גם שער הנו"ן (כמו שרמזו במ"ש בר"ה שם 'בנביאים לא קם אבל בחכמים קם') וכמו ר"ע שכל יקר ראתה עינו עין החכמה אף דברים שלא נגלו לו למשה (ע' במד"ר יט ועוד). וכן האריז"ל העיד על עצמו שרואה במקומות שלא ראה משה, (וע"ע בזה ב'תקנת השבין' עמ' 36), כי התורה 'לא בשמים היא' כמ"ש ר' יהושע בב"מ נ"ט: שכבר ניתנה מהר סיני, ודווקא מה שמוכרע בדור הזה, מכח הרבים העוסקים ומשוטטים, הוא העיקר, וזו בחינת מרכבה שהשכינה בתוכנו ממש עכשו תדיר ובפועל ממש.

ועל כן, ר"א עוצם עיניו כלפי הספון-צפון וים-הנסתר, (ואף הוא אמר לא חסרתי מרבתי אלא ככלב הלוקק מן הים, כי עיקר החכמה בידי רבותינו, ומה שאנו משיגים הוא רק מתוך הכרת הפער בינינו לדורות הראשונים כמלאכים, שהוא באין-ערוך. אמנם ר' יהושע נעור ודרוך כל שעה לגילויים חדשים מכח האור הגנוז לעתיד לבא, ומי יודע אולי עכשו הגיע שעתו. (ולעולם צריך כך בעולם, אחד ישן ואחד נייעור לא רק לשם שמירה (עיון יעקב) אלא גם בתוך האדם עולם קטן, כמ"ש בברכות (אס): קיבה ישנה אף נייעור, נייעור הישן או ישן הנייעור מיד מת. וכענין זכור ושמור שבדיבור אחד נאמרו וק"ל).

'מאור גדול ראיתי בים' היינו לילה (שכן היה זה בלילה מדישן ר' אליעזר, ובכלל ים הנסתר הוא כלילה המכוסה תמיד, וכן ספינה — צפונה) כיום האיר לי. ואף ר' אליעזר ננער, אלא שאומר שמא עיניו של לויתן ראית, שהם כתרי סיהרי (כדמישתעי ריז"ה לעיל). ונדמה לך אור הלבנה כאור החמה, כי בבחינת לילה וגלות, שני המאורות הם קטנים ואף החמה בקטנות כלבנה, ובאמת עיניו כעפעפי שחר שהוא המעבר בין יום ולילה. [נויעוין במשנה ברכות ט ע"ב שר"א מאחר השחר לענין ק"ש יותר מת"ק (שהוא מסתמא ר' יהושע)]. כי עתידין להתהפך להתהפך לשני המאורות הגדולים (דיום רביעי, המשתקפים בתנינים הגדולים דיום חמישי, וכמו שנתמעטה הלבנה, כך נמלחה הנקבה (בח' לילה) והזכר נסתר (כי גם השמש נתמעטה עם מיעוט הלבנה בת זוגה, שלכן כשיהיה אור הלבנה כאור החמה, יהיה גם אור החמה שבעתים וק"ל). וכן בבהמות בהררי אלף דיום הששי לבריאה ישנו מיעוט, בצינון הנקבה וסירוס הזכר, ויש להיות נייעור ולעורר השחר, וכמ"ש חכמים אחרונים שככל שמתקרבים אל הקץ, מצוה לגלות יותר, ובהאי חיבורא דילך יפקון מגלותא ברחמי, כשיפצו המעינות חוצה ויהיו שוים לכל נפש, ואף חכמים הנוטים מצד עצמם להסתיר ולא לדחוק הקץ (וכענין 'יתי ולא אחמיניה' דפ' חלק) גם הם נייעורים על כרחם מתוך הזעזועים שלקראת השחר-הקץ וק"ל.

'בריה ועקלתון' — זכר ונקבה כפ"י רשב"ם, והוא כנראה סוד 'עיוגלים ויושר', וכללית 'עיוגולים' — נקבה היא עולם-הטבע הסובב במעגלו, והוא 'מת' או 'נצטנן' כי העולם-כמות-שהוא שרוי בעילפון, ובפרט

יורדי-הים סחרנים ותגרנים שלא תמצא בהם תורה, כמ"ש על 'ולא מעבר לים היא', הרי הם בחייהם כמתים ואילו יושר-הזכר (המצווה על ת"ת) — הוא קו אור התורה החודר לתוך העיגולים ומאיר קצת, אלא שגם הוא מסורס בגלות, וכמ"ש 'במחשכים הושיבני' זה תלמוד בבלי (דהמוכר את הספינה מכר גם התורן כמ"ש ברה"פ).

ומשום כך, כל העוסקים בנסתר מאוה"ע וכו' ללא תורה וקדושה, הם מתים לגמרי מיתת הנפש ואינם מגיעים לשום דבר, לעומת זאת העוסקים בנגלה, ביבשה, היינו במדע ובטכנולוגיה מצליחים בכדי להוסיף ולחיות, אך הם וחכמתם 'קרים' לגמרי ואין סיכוי לתולדות של ממש, שכן 'דגים פריצי' — היינו חכמת הנסתר מהירה יותר ויורה כחץ כנ"ל בדברי רב"ה וקרובה להוליד, (וכן עיקר הולדה בסתר הלילה), לכן צריכה למות. (ומ"מ כוורא מליחא מעלי, היינו יש ענין כלשהו בחכמת המזרח ('בני קדם') העתיקה הגם שעברה שעתה מן העולם, משא"כ בשרא מליחא — מדע וטכנולוגיה עתיקה אינה כלום וק"ל). כי אלמלי נזקקים זל"ז — הבהמות והתנינים והמאורות — ולמעלה מהן בחי' ים ויבשה, דיום שלישי, ומים עליונים ותחתונים דיום שני, ואור וחשך דיום ראשון — 'מחריבין כל העולם שנברא בבי"ת' ומוטב לו החלוקה והפירוד, — כל עוד ישנם 'מעשיהם של רשעים' הדומים ללילה, מוטב לגנוז האור ולשמור דרך עץ החיים שלא ישתמש העולם-הבלתי-מתוקן באור וכח התורה ויינק ממנה, שאז שוב אין סיכוי לתקנו כמובן, ומוטב לו למות ולהצטנן עד שיהיה כלי מוכן לתיקון. (וכידוע ז"נ הם אור וכלי. כלי גי' ס, היינו עיגולים, וכשנבראה נברא סטן עמה כמשארז"ל). (ועיין גם ח' גאונים בעין יעקב מספר דרש משה).

'שר של ים' — חוזר למעשה יום שלישי שלפני המאורות והתנינים. ושר של ים הוא שרש ללויתן (שגם הוא מגיח ירדן אל פיהו), וכמו שנהרגה הנקבה בחמישי ונתמעט הירח ברביעי, כך שר של ים שביקש למשול בכיפה ולכסות היבשה (והוא כמו חוה ששלטה באדם לרע לו, כי הים ('ים המלכות' דל"ל מגרמיה) הוא המקבל הגדול שכל הנחלים הולכים אליו והוא איננו מלא, ונחשב נוקבא לעומת היבשה, וכירח לעומת השמש) נגזר עליו מיעוט ומיתה וסרחון, (וכן בעוה"ר חכמת הנסתר בכלל, הרמוזה בים, היא 'זמרנית' יותר -'דהב' — ולכן גם מזולזלת ודחוייה ('זמאכזבת' — 'רהבים — ושטי כוב') יותר וקרובה למיתה ח"ו), היינו נטיה לקלקול, (כי כידוע כוורא 'סמוך למסרחיה — מעלי', שאז הוא בשל), ואלמלא המים מכסים ו'מולחים' אותו, אבד לגמרי לעולם. (ועיין 'עץ יוסף'. וראה עוד להלן לענין ריחו של לויתן).

'ירדן יוצא ממערת פמיס' — מוצא הירדן הוא כמו שרש מי בראשית שבעולם, ומימיו עוברים את שבעה הימים. (שבע החכמות — אבא — כמוש"כ במשלי 'חכמות בנתה ביתה, חצבה עמודיה שבעה'). והוא ראש לארבעה נהרות 'רחובות הנהר' שבבינה — אמא, (שכמובן הם נגד ד' נהרות שבג"ע 'זכר' ושארית שלהם). ונמצא הוא מזווג חכמה ובינה וכמו כתר שלהן (ובו הכל טהור, וע"כ מטהר הצרעת כבנעמן), ומשם מוצא הנסתרות והמעמקים המגיעים לבסוף לים הגדול, (שלפי הציור הוא 'האוקינוס ההודי', ששם עמי המזרח הנוטים לנסתרות ושותים מי-תמצית ושיירים עכורים מן השפע הקדוש שיורד לא"י השותה תחילה, כמ"ש בריש תענית. וכל עוד המזרח עסוק בעניניו שלו, גם המערב, הוא הבהמות שביבשה, 'הריאלסטים' ממשיכים בשלהם לבטח, עד שתגיע שעת ההתמודדות הגדולה בין הנגלה והנעלם, פיזיקה ומטפיזיקה, או מדעי הגוף ומדעי הנפש-הרוח).

(עד-עה)

'עתידי גבריאל לעשות קניגיא עם לוינתן... ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו...' — כלשון שכתוב אצל יצה"ר (בסוכה נב), אלא ששם הנעזר הוא המותקף וכאן התוקף והו"ק). והיינו מן הסתם יצרא דתאווה שהוא סתם 'יצר' במקרא ובחז"ל, (כי הכל הולך אחר הפתיחה, דור המבול ששם נאמר 'יצר' לראשונה), כי הים (וכל יצורי הים) ומים בכלל רומזים כידוע לתאווה, (וריש לקיש קאמר לה בסוכה שם, הוא מצאו ריו"ח על שפת הירדן — שרש המים בעולם במקורם הטהור, היינו שראה בתאוותו שרש טהור), והם מצמיחים כל מיני תענוג כדאיאתא בספר יצירה. וכל הנטיה להרפתקאות הים ולמסעות נסתרים מתקשר אל נטיה לתאווה, כי 'דגים פריצי' כנ"ל, והוא ענין של חופש ו'מתירנות' כמו לפני המבול, כביכול לא נגזרה גזירת מבול על דגים שבים ורשאים לפרוץ בקדושה ולא למנוע מעצמם כל אשר שואל עינם ולבם חומד. ושם שרש נשמות הרשעים שבמחשך מעשיהם, ההולכים בשרירות לבם, שהם עצמם בזמן אחר בעלי תשובה, ולבסוף חסידים ההולכים גם המה בשרירות לבם הטוב, לפני משורת הדין.

וגבריאל שר של אש המדבר, היינו נגלה דאורייתא, שניתנה במדבר מפי הגבורה (גי' יראה), והלא כה דברי כאש, המיבשת המים, ואם פגע בכך מנוול זה משכחו לביהמ"ד, כי הלימוד 'היבש' של האסור והמותר, שובר ומכניע כה יצרא דתאווה. וכל ריח רע שבעולם מקורו במים ותאווה וכיעור מעשים, אלא שהם 'מכניסים ראשם לגן עדן' — שזוכים לעתים להתעדין במים צלולים ומבושמים בטרם נעכרו בחטא הקדמון שממנו הבושה והפגם, שג"ע כולו גן רטוב, (אשר 'זלו בשמי' וקשור עם ירדן (לשון נרד) — ראש לארבעה נהרות כנ"ל), והיפך מדבר. ולכן יכול העולם לעמוד בריחם הרע, (וכך כל מי שנוטה להסריח אף הוא מבין בריח טוב, ופושע"י עתידין שיתנו ריח כשאו"ל, משא"כ אש ומדבר אין בו ריח רע ולא ריח טוב). וכן הם הרשעים (ובע"ת וחסידים. ע' 'צדקת הצדיק' ק' ועוד) מרתיחים (— מקציפים. ע' מהרש"א) ומסעירים את העולם ההולך בתלם ואינם נותנים מנוחה גם לעצמם ולא חוזרים לאיתנם עד שבעים שנה, עד שזוכין לשיבה טובה ומתישבת דעתם ומגיעים לחוף מבטחים, אחר מסעותיהם הארוכים בספינה בלבב ימים.

והנה אם גבריאל שר של אש הוא העושה קניגיא, מכלל שמיכאל שר-שלמים וחסדים שבימין נמצא בצד' של הלוינתן. ולעתידי לבא הגבורות גבורות על החסדים והלכה כבית שמאי (כמש"כ מדרש שמואל פ"ה דאבות), וכמו שעלה במחשבה בתחילה לברוא במדת הדין, אך לא יבטלו החסדים והנסתרות ח"ו — וכמו שיצרא דתאווה לא יוכל ליבטל כמ"ש ביומא דאיצטריך ליה עלמא, ובזהר אמרו דאיקרי 'לבן', דיתלבן לעתידי — אלא אדרבה 'יכבשו' על ידי הנגלה, היינו יצאו ממסתריהם וחשכתם ועכירותם וריחם הרע, ויעלו אל היבשה להיות לילה כיום מאיר וברור לכל אדם, ונאכל ומעוכל בשלמותו ע"י החברים-צדיקים ות"ח. ואף הסחרנים והתגרנים שלא תמצא בהם תורה כנ"ל, יעלו ממדינות הים אל שוקי ירושלים (=שלימות היראה) העשויים להתכבד בכל יום מכל טומאה.

וכן הם נעשים עטרה מקפת על הראש שבה סוכים ברוה"ק (והן ד' מדרגות: סוכה, צל, ענק, קמיע — לפי מדת הזיכוך בישראל. והם כתר (סוכה שמעל הראש), חכמה (צל החכמה), ענק — על הגרגרת, היינו בינה (ודעת, שאם אין בינה אין דעת וכו') — כמגדל דוד צוארך. וקמיע שכנגד הלב והמדות, ו' שבשם, והשאר פורסו הקב"ה לעיני הגויים כולם, היינו ה' אחרונה דמלכות).

ובזה נשלמו עיקר מאמרי הסוד, ונעוץ סופן בתחילתן (הורמין בר לילית, כמפורש שם), כי המדבר והנגלה קרוב יותר לתיקון, שכבר בטלוהו ליצרא דע"ז, (שהוא שייך יותר בצדיקים בתאוות, וביוסף נאמר 'זה עתיד להשיאנו לבעלים' וכן אש הקנאה גי' יוסף. וכתוב בישעיה (יא) 'אפרים לא יקנא את

יהודה), קליפת עשו קשור עם יצרא דע"ז הקרוי 'סמל הקנאה המקנה', בעוד שהתאוות קליפת ישמעאל, וכידוע דבשרשם היצרים הם שנים, קנאה וכבוד — שפיכות דמים וע"ז, מול תאוה, כי 'תאות אדם חסדו' כתיב, וההיפך בהיפך. וכדהאריך בזה הרבה ר' צדוק הכהן בכתביו).

ועיקר האתגר הוא הנצחון על ים התאוה שבסתר, שצריך ליה עלמא, היינו, המדבר הנגלה צריך למזון ומשקה וריח וסוכה של טעמי ג"ע מטרם נתעכרה התאוה ונטמאה, ועד אז, מתוך ריסונו הוא נכנס לכעס וביקורת ואש הקנאה, אך כשיתחברו שניהם, יכרו עליו חברים היושבים בגנים — בגן עדן שהוא צירוף מושלם של ים ויבשה. וכאו"א מישראל יש לו בהר בבקעה ובעמק ובחוף הים, כי ישם מדבר לאגם מים וארץ ציה למוצאי מים ויושב שם רעבים וגו', מי חכם וישמר (יצפה ל)אלה — ע"י — ויתבוננו חסדי ה'.

[ישם לב כי פ' המוכר את הבית מסיים במאמר של רבב"ח, והוא כמו הבסיס של רבב"ח בעולם הנגלה שממנו הוא יוצא למסעותיו בעולם הסוד ואילו הוא חוזר. (ומשמיה דר"ל קאמר, שגם הוא מהולכי ימים דהיינו בעלי תשובה ומקורו טהור בירדן, שהוא שרש לכל מימות שבעולם כנ"ל. ומשם השיבו ריו"ח)].
ולאחר כל המסע הגדול הזה בלבב ימים, כבר נתפשטו (לשון פשיטות) במקצת הדברים ויכולים להציבם מעתה ואילך בלשון קרוב יותר אל השומע ושוה לכל נפש.

דף עה

באורים וציונים

'כי הא דיתבי ר' יוחנן וקא דריש... לגלג עליו אותו תלמיד... חזא מלאכי השרת דיתבי וקא מינסרי אבנים טובות ומרגליות...' — בענין לימוד אגדות חז"ל, ראוי להעתיק כאן דברי רבי יהודה החסיד (ב/ספר חסידים, רצו), וזו לשונו:

'... אין מגלין אגדה תמוהה לקטנים, פן יאמרו אין בו ממש, ומדהא ליתא שאר דברים נמי אינם. וכן לעמי הארץ — שלא יאמינו. וכן לכל מלעיגים עליהם'.
וכתב הרחיד"א (שם, ב'ברית עולם'): 'אני בעניי דבר זה קיימתיו מסברא כשהלכתי בשליחות מצוה, ועל כיוצא בזה שנינו: חכמים הזהרו בדבריכם'.
וזו לשון מהר"ל מפראג (באר הגולה, ו):

'... שלא יהיו האגדות דברי תורה כמו שאר התורה שנאמרה מסיני — האומר כן, אין לו חלק בעולם הבא. ועל ידי האגדות מכיר כראוי שהם דברי חכמה אלקית למי שמבין את דבריהם, לא למי שאין לו חכמה ודעת כלל ואינו משיג רק דברים גשמיים. אבל דברי חכמים הם השגה עמוקה מאד מאד... אבל כל דברי אגדה — חכמת התורה היא, שעל זה אמרו: אם רצונך להכיר את יוצר הכל, עסוק באגדה' ע"כ. כי הם בודאי פותחין שער השמים'.
וכה כתב החזו"א זצ"ל, באגרת (ח"א טו):

'...משרשי האמונה שכל הנאמר בגמרא, בין במשנה ובין בגמ' בין בהלכה ובין באגדה, הם הם הדברים שנתגלו לנו על ידי כח נבואי שהוא כח נשיקה של השכל הנאצל, עם השכל המורכב בגוף, בזמן שהנבואה היתה חזון נמצא, רוח הקדש הוא שפע מהשכל הנאצל על השכל המורכב...
נרתעים אנחנו לשמוע הטלת ספק בדברי חז"ל בין בהלכה בין באגדה, כשמועה של גידוף ר"ל,